MATERIAŁY DO PRAC KULTURALNO-OŚWIATOWYCH

Seria II. Historia

Nr. 8.

WKŁAD FRANCJI DO KULTURY ŚWIATA

Polska Y.M.C.A.

1944

- 2 -

WKŁAD FRANCJI DO KULTURY ŚWIATA.

Kultura i cywilizacja świata, zanim Europejczycy zajęli w niej miejsce kierownicze, miała zasobą świetne okresy rozwoju w znanej nam jeszcze dość słabo starożytności.

Rozkwit swej myśli filozoficznej, literatury i nauk umieszczają Hindusi i Chińczycy w odległych tysiącleciach swych dziejów. Kultura Egiptu, Judei, Assyrii, Babilonu, Persji, Grecji i Rzymu w czasach starożytnych, a arabska w średniowieczu, stworzyły podstawy tej współczesnej kultury / t.j. poziomu umysłowego i duchowego człowieka / i tej cywilizacji / t.j. materialnych środków bytowania i organizacji życia / które nazywamy dziś ogólnie kulturą e u r o p e j s k ą. Pod tym pojęciem rozumiemy kulturę ludzi, żyjących w Europie lub z niej pochodzących, jak równie często, identyfikujemy ją z kulturą c h r z e ś c i j a ń s k ą, ponieważ powstała na podłożu chrystianizmu. Nazywa się ją często kulturą z a c h o d n i o - e u r o p e j s k ą, gdyż w jej powstaniu państwa Zachodniej Europy odegrały główną rolę, lub popularnie kulturą nowoczesną, ponieważ główny jej rozkwit przypada na okres od początku XV stulecia. W najszerszym też znaczeniu mówi się o wszystkich narodach i ludziach, także poza Europą i rasy kolorowej, iż posiadają kulturę europejską, o ile przyjęli formy życia Europejczyków. Kulturę europejską zaś, w potocznym znaczeniu, utożsamia się dziś powszechnie z pojęciem n o w o c z e s n e j k u l t u r y ś w i a t a. Ona bowiem wyciska na życiu całej ludzkości coraz silniejszy wpływ, bądź w drodze ekspansji europejskich narodów, bądź w drodze przyjęcia jej / cywilizacji w głównej mierze /, przez liczne państwa i narody w świecie bez względu na barwę skóry.

W formowaniu tej kultury wzięły udział wszystkie narody europejskie, jedne w mniejszym, drugie w większym stopniu. Gdy zaś zsumujemy osobno dorobek każdego z nich, okaże się, że udział Francji w budowie nowoczesnej kultury europejskiej, a więc i światowej, w podanym wyżej znaczeniu, jest n a j w i ę k s z y. Wpływ jej na życie innych narodów był niezmiernie silny przez wiele wieków i w ich kulturze pozostawił wartościowe, a trwałe następstwa.

Żywotność narodu francuskiego od tysiąca lat była nadzwyczajna. W średniowieczu walczyli Francuzi, tak jak inne narody, z wszystkimi sąsiadami o utrzymanie bytu państwa i o jego granice, ale wystarczyło im siłu i zapału, by wziąć główny udział w Wyprawach Krzyżowych. W XIII wieku wiedza teologiczna promieniuje z paryskiej Sorbony, a formy życia dworskiego i rycerskiego Francji Ludwika Świętego / 1226-1270/ są wzorem dla innych państw chrześcijańskich. Wykwintne obyczaje na dworze książąt burgundzkich w Dijon, w XV w. zrodzone tam dworne maniery / kurtuazja - od Courtois, pierwsze ordery itd./, przeniknęły do obyczajów nietylko szlachty ale mieszczaństwa w Europie.

W stuleciu XVI jest Francja zarówno ośrodkiem życia duchowego Europy / który przesunął się tu z Włoch / jak i wielką potęgą polityczną i militarną. Poprzez zmienne koleje zwycięstw i klęsk złamała ona pod rządami Franciszka I i Henryka II potęgę Habsburską Karola V i Filipa II. Jej wpływy polityczne w Europie stawały się dominujące. Wiek XVII - Henryka IV i Ludwików XIII i XIV - to okres hegemonii, przodowania w Europie na każdym polu. Francja Ludwika XIV / 1643-1715 /, jest tak potężną, że koalicje wszystkich państw zachodnio-europejskich nie mogą jej podołać . Ale wpływ tego narodu na kulturę innych nie był zależnym od jego siły militarno-politycznej, a przynajmniej nie w stopniu decydującym. W okresie niepowodzeń wieku XVIII, francuski język, literatura i sztuka przodowały w życiu umysłowym Europy tak dalece, że ten okres dziejów kultury nazywano nie bez pełnego uzasadnienia Europą francuską, jak to uczynił w swej głośnej książce " Paris, le modèle des nations étrangères, ou l'Europe française " . / r. 1776 / Markiz C a r a c c i o l i, ambasador króla Neapolu w Paryżu .

Armie Wielkiej Rewolucji i napoleńskie rozniosły po świecie nowe idee polityczne wraz ze sławą oręża francuskiego. Było to dwudziestolecie przewagi militarnej Francji w Europie. Ale gdy koalicja przeciwników zdołała zatriumfować militarnie w latach 1813-15, nie zdołała osłabić francuskiej ekspansji kulturalnej w świecie. Literatura i nauka błyszczą wspaniale, a swój cywilizacyjny dorobek niosą Francuzi ludom Afryki i Azji. Chociaż wiek XIX był okresem uświadomienia narodowego i dążności każdego narodu do najwyższego rozwoju własnej, rodzimej kultury i chociaż Francja znowu ponosi klęskę mimitarną, / w r. 1870 / jej kulturalne promieniowanie jest nadal silne. Ogólna opinia uważa Paryż za stolicę Europy, za kulturalne centrum świata. Język francuski pozostał nadal oficjalnym językiem międzynarodowej dyplomacji i t.zw. wyższych sfer towarzyskich, wynalazki Francuzów z dziedziny chemii, fizyki, medycyny i ogólnej techniki wzbogaciły całą ludzkość, poziom literatury utrzymał się na zdobytych wyżynach .

Dla uprzytomnienia sobie wartości, wniesionych przez Francuzów do kultury światowej, przyjrzyjmy się im : 1. literaturze, 2. nauce, 3. sztuce, 4. technice, 5. myśli politycznej . Przegląd, jakiego tu dokonamy, będzie z natury rzeczy, najogólniejszym i będzie dotyczył wyłącznie tej działalności, faktów i zagadnień, które znaczeniem swym, wartością i wpływami wyszły p o z a granice Francji.

1. Literatura .

Literatura, czerpiąca pełnymi garściami natchnienie w dziełach starożytnych Greków i Rzymian i w utworach Renesansu włoskiego stulecia XIV i XV, rozkwita we Francji bujnie w wieku XVI gdy król Franciszek I skupiać począł wokół swego dworu poetów i pisarzy. Wybija się tu na pierwszy plan P i e r r e de R o n s a r d / 1524-1585/ poeta znakomity, który skupił wokół siebie szereg najzdolniejszych literatów w zespół, znany pod nazwą P l e j a d y . R o n s a r d

zerwał definitywnie z pisaniem swych utworów po łacinie, jak to było wówczas w zwyczaju, gdy tylko ludowa poezja i proza używały języka narodowego. Zerwał również z narzuconymi formami klasycznymi wiersza, używając nowych rymów i rytmów i dowodząc, że w ojczystym języku pisać można równie piękne poematy, jak w łacińskim. Uczniowie jego współpracowali czynnie w tym tworzeniu nowej literatury. Impuls dany w tej dziedzinie innym narodom z Paryża, trafił już na podatny grunt. Jan K o c h a n o w s k i , bawiący we Francji przez szereg lat, zaprzyjaźniony tam z Ronsardem przywiózł ze sobą postanowienie korzystania z żywych skarbów mowy ojczystej zamiast grzebać " Bóg wie w jakich popiołach " .

Poeci: Clément M a r o t /1495-1544/, François de M a l h e r - b e /1555-1628/ i Joachim D u B e l l a y /1522-1560/ błyszczeli wówczas najjaśniejszymi talentami. Dwaj ostatni byli przy tym teoretykami sztuki poetyckiej. W p r o z i e wybija się na pierwszy plan słynnymi swymi " Essais ", filozof-moralista Michel de M o n t a i g n e /1533-1592/ i filozof życia François R a b e l a i s /1494-155 / - autor Gargantui i Pantagruela, uważany przez wielu krytyków literatury za twórcę prozy francuskiej. Jean C a l v i n /1509-1564/ zwany w Polsce Kalwinem, jest nietylko twórcą protestanckiego odłamu swego imienia, lecz wybitnym prozaikiem. Jako tłumacz Biblii na język francuski i autor dzieła " l'Institution Chrétienne " /1536/ dał początek literackiej prozie francuskiej. Doktryna jego zyskała sobie wielu zwolenników w Europie zachodniej, a pewną ilość w Polsce.

Wiek XVII był okresem prawdziwego triumfu literatury francuskiej w świecie. Założona przez kardynała Richelieu A k a d e m i a F r a n c u s k a /1635/ i szereg stowarzyszeń literackich, grupujących się w t.zw. Salonach wielkich dam z pałacem, noszącym historyczną nazwę / 1620-1665/ hôtel de Rambouillet na czele, czuwały nad czystością języka, nad jego zbogaceniem. Akademia opracowywała słownik francuski. Te instytucje były oczywiście naśladowane zagranicą.

Dziesiątki poetów i pisarzy wybijają się swą twórczością. Zacytujmy najważniejszych: Poeci dramaturgowie - Pierre C o r n e i l l e /1606-1684/, zwany ojcem tragedii francuskiej, autor nieśmiertelnego " Cyda ", " Cynny ", " Polyeucte ", " Horace " i wielu innych, głębokich utworów scenicznych; Jean R a c i n e /1639-1699/ autor tragedyj: " Andromaque", "Britannicus ", " Bajazet ", " Iphigénie ", " Phèdre " i.i. ; Jean-Baptiste M o l i è r e /1622-1673/ , najświetniejszy komediopisarz świata, malarz obyczajów, typów i charakterów, autor Skąpca, Świętoszka, Mizantropa, Mieszczanina Szlachcicem, Lekarza mimo woli, Uczonych kobiet i tylu innych komedyj, tak dobrze znanych repertuarom teatrów wszystkich krajów ; Jean de la F o n t a i - n e /1621-1695/ autor Powiastek oraz Bajek, które zapewniły mu miano Ezopa czasów nowożytnych, czyli największego bajkopisarza. Każda z jego krótkich, wierszem pisanych bajek, zawiera dowcipnie, a zarazem głęboko przeprowadzony morał, w artystycznej swej i lekkiej formie, niepozbawiony poważnego podłoża filozoficznego; Nicolas B o i - l e a u /1636-1711/ zasłynął w świecie nietyle jako poeta, ile jako autor dzieła o Sztuce rymowania, i teoretyk dramatopisarstwa.

wzorowanego na dawnych klasykach, a przezwanego " pseudoklasycznym". R a c i n e, C o r n e i l l e, M o l i è r e i L a F o n t a i n e , tłumaczeni już za swego życia na wszystkie języki europejskie, wpłynęli decydująco na współczesną twórczość literacką w Europie.

P r o z a szczyci się nazwiskami krasomówców i kaznodziei: Jacques B o s s u e t /1627-1704/ oraz François d e F é n e l o n /1651-1715/, filozofa-moralisty L a B r u y è r e /1645-1696/, filozofa L a R o c h e f o u c a u l d /1613-1680/, autora głębokich " Maksym " /Maximes /. W filozofii dzierżą bezapelacyjnie prym René D e s c a r t e s /1596-1650/ autor Rozprawy o Metodzie i Rozważań Metafizycznych, które stworzyły podstawy nowoczesnej myśli filozoficznej; Blaise P a s c a l /1623-1662/ autor filozoficzno-religijnych " Pensées ", " Provinciales " i.i.

W literaturze XVIII wieku wybijają się swym światowym zasięgiem nazwiska D i d e r o t, V o l t a i r e, M o n t e s q u i e u i R o u s s e a u, filozofów, myślicieli, twórców i szerzycieli nowych, wolnościowych idei politycznych i społecznych . Mówić o nich będziemy za chwilę. Na przełomie stuleci XVIII i XIX działają: pisarz i poeta romantyczny René de C h a t e a u b r i a n d /1768-1848/ autor głębokich, duchem chrześcijańskim przepojonych utworów " Atala ", " Le Génie du christianisme ", " René ", których wpływ i naśladownictwo w literaturze innych narodów, dały się natychmiast zauważyć ; Alfons de L a m a r t i n e /1790-1869/ poeta liryczny i filozof romantyczny, autor " Méditations poétiques ", " Harmonies poétiques et religieuses ", " Jocelyn " i.i. Alfred de V i g n y /1797-1863/ poeta, powieściopisarz i autor dramatyczny, którego tak silny wpływ widzimy w natchnionym arcydziele Słowackiego " Anhelli" /postać Eloe/. Jego książka p.t. " De Servitude et grandeur militaire " jest do dziś obowiązkową literaturą w szkołach wojskowych wielu krajów. Alfred de M u s s e t /1810-1857/ subtelny, uduchowiony poeta.

Wiek XIX - to w literaturze francuskiej okres rozkwitu powieściopisarstwa: Wiktor H u g o /1802-1885/ podbija świat swymi Nędznikami, Dzwonnikiem Notre-Dame, Pracownikami Morza; był zarazem najgłośniejszym w tym wieku poetą Francji /Ody/, a jego dramaty " Cromwell ", " Ruy-Blas", " Hernani" i.i. zapewniły mu nieśmiertelne miejsce i w tej dziedzinie. Aleksander D u m a s /1803-1870/, autor Trzech Muszkieterów, Hrabiego Monte-Christo i kilkudziesięciu innych, powszechnie znanych powieści historycznych. Honoré de B a l z a c /1799-1850/ autor niezliczonych powieści obyczajowych z życia współczesnego arystokracji i mieszczaństwa, którym dał zbiorową nazwę" Komedii Ludzkiej ". Najbardziej znane są: Eugenia Grandet, Ojciec Goriot, Kawalerskie Gospodarstwo, Cezar Birotteau. Niemal wszystkie powieści Balzaca przełożył na język polski Boy-Żeleński. Powieściopisarze Henri S t e n d h a l, George S a n d, przyjaciółka Szopena i Pani de S t a ë l są również głośnymi nazwiskami tego czasu .

Pisarze katoliccy: Lamenais, Montalembert, J. de Maistre, Lacordaire znajdują żywy oddźwięk w społeczeństwach katolickich. Literatura filozoficzna jest szczególnie bogata. Auguste C o m t e / 1798-1857/ tworzy nowy kierunek filozoficzny, zwany p o z y t y w i z m e m, który znaczny wpływ wywarł na samo nastawienie wobec życia, formując światopogląd pozbawiony wszelkiego romantyzmu a pełen entuzjazmu dla czynnej " pozytywnej " pracy. Głównym dziełem Comte'a, który w Polsce po powstaniu 1863/4 znalazła licznych i zapalonych zwolenników, jest jego " Cours de philosophie positive ". Ernest R e n a n /1823-1892/ swymi dociekaniami nad źródłami chrześcijaństwa, nad problemem narodowości, nad zagadnieniami wiary / l'Avenir de la Science, des Origines du christianisme, des Drames philosophiques itd./ otwierał nowe horyzonty myśli filozoficznej i historycznej. - Hipolit T a i n e / 1828-1893 / uzasadnia przekonywująco wpływ środowiska, epoki i rasy na dzieła artystów i literatów i stwarza nowy sposób patrzenia, pod tym kątem, na dzieje narodów. Najszerzej rozeszła się po świecie jego Philosophie de l'art , l'Intelligence, Origines de la France Contemporaine

Pod koniec wieku zdobywają świat powieściopisarze: Emil Z o - l a /1840-1902/ przywódca t.zw. szkoły naturalistycznej w literaturze, wydobywającej na światło dzienne wszystkie nędze życia ludzkiego bez osłonek i upiększeń, wstrząsając potężnie mózgami i sumieniami; Alfons D a u d e t bystry i dowcipny obserwator natury ludzkiej; Gustaw F l a u b e r t /1821-1880/ autor głośnej " Madame Bovary " i " Salammbo " . Szeroką poczytnością zagranicą cieszy się Prosper **M e r i m é e**. Wśród poetów, pierwsze miejsce zajmuje J. M. de H e r e d i a, autor przepięknych sonetów, a obok niego François C o p p é e, autor ujmujących poematów lirycznych .

Literatura francuska bieżącego stulecia nie obniżyła swego lotu. Wywiera ona już mniejszy wpływ na twórczość w tej dziedzinie innych narodów, bo wszystkie one wzbogaciły się w międzyczasie o własnych, oryginalnych pisarzy i zdobyły własne oblicze literackie. Ale poziom utworów francuskich, problemy w nich poruszane, piękno stylu nie przestały oddziaływać na treść i wartość literatury światowej. Na wszystkie niemal języki świata tłumaczone są powieści Anatola F r a n c e, Paul B o u r g e t, B a r r è s'a, P r é - v o s t'a, A. G i d e, R. R o l l a n d'a , J. R o m a i n, B o y - l e s v e, E s t a u n i é, B o r d e a u x, B a z i n, L o u ÿ s i setek innych, utalentowanych autorów. P o e z j ę godnie reprezentują Madame de N o a i l l e s, C l a u d e l, P é g u y, V a l é - r y, Rosa B a i l l y i.i.

Literatura francuska charakteryzuje się wielką jasnością myśli, lekkością przedstawienia problemów, najbardziej skomplikowanych, polotem, a równocześnie przenikliwą analizą i refleksyjnością. Tę przenikliwość patrzenia, inteligencję, dowcip, polot wyobraźni, głębię refleksji i lekkość wysławiania się, tak właściwe Francuzom nietylko w literaturze pięknej ale i w naukowej, określa się popularnie mianem : " Esprit gaulois " . Taine ma naogół rację, twierdząc, iż artysta jest wytworem środowiska, jakkolwiek geniusz

wielkiego twórcy wytryska samodzielnie i on właśnie nadaje ton środowisku, a nie odwrotnie. Bezsprzecznie rasa, o której mówi Taine, we Francji wynikła z mieszaniny Gallów, Rzymian, Franków germańskich, a nawet Arabów i wielu innych narodów, także słowiańskich, ma wybitny związek z francuskim duchem i umysłowością. Według słusznej teorii Monteskiusza, klimat rzeźbi człowieka równie wydatnie. " Esprit Gaulois ", ów Geniusz francuski, wskazujący tak często drogę innym narodom nie stracił swej żywotności .

2. Nauka .

D e s c a r t e s /Kartezjusz/ zarówno wielki matematyk jak filozof, jest twórcą g e o m e t r i i a n a l i t y c z n e j, której system ogłosił w r. 1637. P a s c a l odkrył r a c h u n e k p r a w d o p o d o b i e ń s t w a, udoskonalił cały system arytmetyki, odkrył prawa c i ę ż k o ś c i p o w i e t r z a /1647/ i r ó w n o w a g i p ł y n ó w /1653/. P e r r a u l t, z rozkazu Colberta buduje w Paryżu Obserwatorium astronomiczne /1668-1671/ pierwszy tego rodzaju, na naukowych podstawach oparty, instytut w świecie. F e r m a t /1601-1665/ rozwija teorię liczb .

Francuzi, o ile się zestawi ich odkrycia w tej dziedzinie, muszą być uważani za t w ó r c ó w nowoczesnej matematyki i fizyki. Szereg genialnych uczonych, rozpoczęty powyższymi nazwiskami jest bardzo długi i świetny. Ograniczymy się do zacytowania najważniejszych. Prace ich były w całej pełni popierane przez rząd i społeczeństwo, doskonale uświadamiające sobie ich doniosłość. Założona w r. 1666 w Paryżu Akademia Nauk Ścisłych / Académie des Sciences/ skupia najznakomitszych uczonych, organizuje ich współpracę, wydawnictwa, publikujące wyniki badań, zapewnia warunki materialne. Od r. 1665 wychodzi " Dziennik Uczonych " /Journal des Savants/ który przyczynia się do rozpowszechnienia i popularyzowania naukowych odkryć .

Denis P a p i n konstruuje pierwszą maszynę parową / 1690 /, a chociaż wynalazek jego nie został wykorzystany we Francji, a rozwój maszyn parowych rozpoczyna się z górą sto lat później, jemu przypada w udziale sława odkrywcy praw ciśnienia pary wodnej. Nazwisko jego jest spopularyzowane t.zw. Kociołkiem Papin'a, używanym do gotowania wody na znacznych wysokościach, gdzie ciśnienie pary wzrasta w stosunku do ciśnienia powietrza. Pierre de M a u p e r t u i s /1638-1759/, którego król pruski Fryderyk II uczynił Prezydentem Akademii pruskiej i Jean B o r d a stworzyli podstawy nowoczesnych pomiarów ziemi / geodezja /. Bracia Józef i Stefan M o n t g o l f i e r, budują pierwszy statek powietrzny i odbywają nim słynny lot /1783/, którym realizują dawne legendy i marzenia ludzkości. Dalibart przeprowadza współcześnie z Franklinem doświadczenia z latawcem i piorunem /1785/. Pierre de L a p l a c e /1749-1827/, współtwórca słynnej Szkoły Politechnicznej w Paryżu ogłosił w wyniku swych badań, prace, które wywołały przewrót w całej nauce kosmografii, w szczególności o ruchu Księżyca, Jowisza

i Saturna, o kometach, przypływie i odpływie mórz itd. Swiatową sławę zyskał sobie swoim " Système du monde ", systemem k o s m o g o n i i i teorią powstania Ziemi .

Konwencja / w okresie Wielkiej Rewoludji / wprowadza do miar i wag s y s t e m m e t r y c z n y, podzielny przez 10, przyjęty w całym świecie cywilizowanym poza Wielką Brytanią/ 1793 /.

Antoine L a v o i s i e r / 1743-1794 / jest jednym z głównych twórców nowoczesnej chemii. On stworzył dzisiejszą chemiczną nomenklaturę, zbadał skład powietrza, odkrył t l e n i jego rolę w oddychaniu i spalaniu ciał, przeprowadził badania nad ciepłem i właściwościami ciał w stanie lotnym. M o n g e stwarza system g e o m e t r i i o p i s o w e j / 1800 /, L e v e r r i e r przeprowadził badania systemu słonecznego, a korzystając z odkryć matematycznych swych rodaków, zdołał metodą genialnych obliczeń wykryć /1841/ istnienie nieznanej, wielkiej planety słonecznej, którą nazwano Neptunem. Obok niego wybijają się w XIX wieku w świecie swymi pracami i odkryciami: fizycy, astronomowie, matematycy i chemicy, ciągle jeszcze stojący na naczelnym miejscu w pochodzie tych nauk, aby tylko wyliczyć nazwiska Poncelet, Gallois, Cauchy, Delambre, Tisserand. M a l u s odkrywa p o l a r y z a c j ę światła, Augustin F r e s n e l stwarza teorię f a l o w a n i a światła i system soczewek zestawianych w jeden aparat, pod odpowiednimi kątami.

André A m p è r e /1775-1836/ odkrył zasadnicze prawa elektrodynamiki, umożliwiając tym skonstruowanie w przyszłości telegrafu elektrycznego .

Joseph G a y - L u s s a c /1778-1850/ dokonał doniosłych odkryć w dziedzinie prężności i mieszania się gazów. / Prawo Gay-Lussaca / i wykrył szereg nowych pierwiastków. R e g n a u l t wzbogacił naukę o gazach swymi pracami nad ich prężnością pod wpływem ciepła .

Nicephore N i e p c e /1765-1833/ odkrył fotografię, którą udoskonalił D a g u e r r e / daguerrotypy / zaś N i e p c e de Saint-Victor odkrył fotografię na szkle .

Francuzi nie wypuścili z rąk przodownictwa w odkryciach, związanych z fotografią. August L u m i è r e / ur. w 1862 / osiągnął wybitne wyniki w fotografii barwnej, zaś przy jego pomocy, brat jego, Louis L u m i è r e / ur. w 1864 / wynalazł i udoskonalił k i n e m a t o g r a f i ę . Francuskim dziełem jest zatem jedna z głównych, najnowszych zdobyczy współczesnej cywilizacji, jakimi są s a m o l o t, r a d i o i k i n e m a t o g r a f . W odkryciu także i dwóch pierwszych odegrali, jak już widzieliśmy, Francuzi zasadniczą rolę/ Montgolfier, Bleriot, który na samolocie dokonał w r. 1909 pierwszego przelotu nad Kanałem La Manche do Anglii, wynalazki w f i z y c e, które umożliwiły powstanie radiotelegrafii i radiofonii /.

L e b o n dokonał przełomowego w historii sztucznego światła odkrycia g a z u ś w i e t l n e g o /1801/. C o u r t o i s odkrył j o d / 1811/, mający tak zasadnicze znaczenie w lecznictwie i w antyseptyce. B a l a r d dokonał odkrycia b r o m u /1826/ i metody wydobywania siarczku sodu z wody morskiej. C h e v r e u l przeprowadził doniosłe badania tłuszczów i wynalazł świece stearynowe. G e r h a r d t i L a u r e n t zbudowali t e o r i ę a t o m ó w zaś B e r t h e l o t jest jednym z współtwórców t e r m o c h e m i i . Nie many tu miejsca na dalsze wyliczanie wielu uczonych, chociaż ich wiedza wzniosła nauki ścisłe we Francji na poziom najwyższy. Ograniczyliśmy się do podania nazwisk, związanych z przełomowymi odkryciami w dziejach tych nauk.

Nauki przyrodnicze i medycyna szczycą się znowu największymi sławami światowymi. Pierre B e l o n / 1517-1564/ jest autorem pierwszego dzieła o ptakach i jednym z głównych twórców o r n i t o l o g i i . W r. 1596 powstaje w Montpellier pierwszy, naukowy o g r ó d b o t a n i c z n y .

René R é a u m u r / 1683-1757/ jest nietylko wynalazcą termometru lecz słynnym badaczem życia owadów.

Georges B u f f o n /1748-1789/ jest autorem głośnej w świecie Historii Naturalnej, która przyczynia się do spopularyzowania nauk przyrodniczych i pobudza uczonych wszystkich narodów do studiów w tym kierunku .

Georges C u v i e r / 1773-1838/ jest twórcą a n a t o m i i p o r ó w n a w c z e j i p a l e o n t o l o g i i . Współczesny mu René H a ü y tworzy k r y s t a l o g r a f i ę . Etienne de L a c é p è d e kontynuuje znakomicie Historię Naturalną Buffona. Jean de L a m a r c k /1744-1829/, jako autor " Filozofii zoologicznej " i " Historii zwierząt bezkręgowych " jest twórcą teorii o s a m o r ó d z t w i e i p r z e m i a n i e g a t u n k ó w, którą przejął od niego i rozbudował Darwin. W tym samym kierunku pracował G e o f f r o y S a i n t - H i l a i r e /1772-1844/, uznany za twórcę e m b r i o l o g i i . Następne pokolenia przyrodników francuskich utrzymywały godnie poziom swych poprzedników .

Nowe drogi f i z j o l o g i i wytknął B i c h a t /1771-1802/ autor słynnej " Anatomii powszechnej ". Louis P a s t e u r /1822-1895/ po pracach odkrywczych nad fermentacją wina i chorobami jedwabników oraz nad chorobami zaraźliwymi, ukoronował dzieło swego życia nauką o bakteriach / bakteriologią/, o antyseptyce i wogóle o przenoszeniu chorób zaraźliwych . Odkrył on sposób leczenia wściekliżny, wynajdując niezawodną szczepionkę. Jego ogólna działalność wywołała zupełny przewrót w metodach leczenia chorób . Utworzony w Paryżu Instytut jego imienia przyczynił się pracami znakomitych, a licznych uczonych, których skupia, do rozwoju i pogłębienia bakteriologii w walce z najcięższymi chorobami, gnębiącymi ludzkość . I tak n.p. Pierre R o u x / 1853-1933/ wykrył szczepionkę przeciw - dyfterytową, zapobiegającą dyfterytowi i zwalczającą

---

tę choroby , już w organiźmie istniejącą. Charles C a l m e t t e /1863-1933/ wynalazł szczepionkę przeciwgruźliczą. Udoskonalenie jej doprowadziłoby do zgnębienia tej straszliwej choroby. Instytut Pasteura i dzisiaj jest niezmiernie czynnym, pełnym inicjatywy warsztatem pracy, na który skierowane są oczy bakteriologów i lekarzy całego świata .

Z innych dziedzin wiedzy wymienić trzeba nazwiska: Louis de B o u g a i n v i l l e /1729-1811/ wielkiego podróżnika, autora " Podróży naookoło świata " i niemniej znakomitego etnografa i geografa, oraz Jean L a P é r o u s e /1741-1788/ również wielkiego żeglarza i geografa.

F i l o z o f i a ściśle znaczy swój postęp nazwiskami M o n t a i g n e, D e s c a r t e s, P a s c a l, A r n a u l t, M a l e b r a n c h e, C o m t e, T a i n e, R e n a n , aż po twórcę współczesnej socjologii D u r k h e i m a /1858-1917/ i niedawno zmarłego twórcę filozofii intuicjonistycznej, B e r g s o n a .

Francuzowi Jean C h a m p o l l i o n /1770-1832/ zawdzięcza swe narodzenie nowoczesna e g i p t o l o g i a. Wiedziony genialną intuicją, wykorzystując znaleziony napis hieroglificzny z starożytnej epoki Egiptu z podanym obok tłumaczeniem greckim, zdołał odtworzyć cały a l f a b e t hieroglifów egipskich . To odkrycie pozwoliło odczytać tysiące tekstów w kamieniu, cegle, na pergaminie itd, które przedstawiły w nowym i wyraźnym świetle nietylko dzieje starodawne Egiptu, ale i państw z nim sąsiadujących - Assyrii, Babilonu, Persji, Medii i.i. Champollion wzbogacił niezmiernie naukę h i s t o r i i starożytnej. Wielcy historycy XIX i XX stuleci: M i c h e l e t, S o r e l, M a s s o n , H a n o t a u x, L a v i s s e, B a i n v i l l e, pogłębiają wiedzę historyczną o Francji i o świecie .

3. Sztuka.

Styl r o m a ń s k i w architekturze, który, wychodząc ze stylu staro-rzymskiego, przyjął pewne elementy konstrukcyjne bizantyjskiego stylu i wspaniałymi budowlami ozdobił miasta i osady klasztorne Europy zachodniej i południowej, rozwinął się wspaniale we Francji, począwszy od X stulecia. Do dziś zachowały się jego zabytki, doskonale utrzymane, imponujące swym ogromem i klasycznym spokojem form. Są to n.p. Kościoły Saint-Sernin w Tuluzie, Saint-Front w Périgueux, Saint-Trophime w Arles, kościoły w Vézalay, Caen, Evreux, Rouen, Bayeux, katedra w Poitiers i.i. Były one wzorem dla budownictwa romańskiego państw Europy północnej i centralnej, które pozostawały w bliższym kontakcie z Francją niż z Włochami. Jak w Italii bowiem tak we Francji architekci mogli w swych pracach i pomysłach budowlanych wzorować się na licznych rozrzuconych po całym kraju świątyniach, teatrach, łaźniach, pałacach, grobowcach i posągach rzymskich, wzniesionych tu w ciągu pięćsetlecia epoki gallo-romańskiej .

Oryginalnym tworem francuskiego geniuszu jest jednak s t y l g o t y c k i, zwany też czasem łukowym lub ostrołukowym. Narodził się on z końcem XI stulecia na terenie Ile-de-France, t.j. w samym centrum Francji. Nie ma on zatem nic wspólnego z Gotami lub innymi Germanami. Właściwą jego nazwą powinien być " Styl francuski ", gdyż obecne miano miało w pierwotnym znaczeniu charakter przezwiska. Gdy wielcy budowniczowie okolic Paryża poczęli wznosić budowle, o sklepieniach skrzyżowanych i łukach ostro załamanych, technicy dotychczasowych form romańsko-klasycznych i ich zwolennicy, uważający styl romański za wykwit sztuki artystycznego budowania, gorszyli się tym i oburzali. Nową sztukę zwać poczęli gocką lub gotycką, co w związku z wspomnieniem niedawnych najazdów na Francję różnych plemion gockich o pół-dzikich manierach, miało być równoznaczne z określeniem tej sztuki jako barbarzyńskiej. Jednak ów styl gotycki, gocki czyli barbarzyński, chwalący Boga pięknem swych wyniosłych sklepień, strzelistością i polotem swych łuków, smukłością kolumn oraz dostosowanymi do nich ołtarzami, rzeźbami Świętych i witrażami, począł zdobywać zachwyt ludzki i opanowywać Europę. Do dziś budzą najwyższy podziw i wznoszą duszę do nieba bazyliki z XII i XIII wieku: Notre-Dame, Saint-Denis w Paryżu, oraz Sainte-Chapelle i bazyliki w Amiens, Reims, Bourges, Rouen, Soissons, Laon, Sens, Noyon, Senlis, Auxerre, Chartres, Dijon, Strasburgu i setki mniejszych, wzniesionych na ich wzór .

Zagranica szybko przyjęła u siebie styl gotycki, który triumfuje w Niemczech /katedra w Kolonii / w Anglii /bazylika w Canterbury/ w Skandynawii /katedra w Upsali/ i w Hiszpanii/katedry w Burgos i Toledo/ tysiącami kościołów, klasztorów i rzeźb. Najświetniejszym jego zabytkiem na ziemiach słowiańskich jest kościół Najśw.Panny Marii w Krakowie, obok którego setki innych, mniejszych rozmiarami, ale przepięknych w całej Polsce, Czechach, Słowacji. Węgry posiadają również liczne budowle gotyckie, a Włochy, wierne stylowi klasycznemu, mają mniej liczne, ale wielkie perły gotyku, jak katedra w Mediolanie i bazylika w Bolonii .

G o t y k to nietylko architektura kościołów, klasztorów i kolegiów. Jest to również r z e ź b a , wsławiona grobowcami książąt Burgundzkich w Dijon / XV w./, Puits de Moïse w pobliżu Dijon /Claus Sluter/, figurami w ołtarzach w tysiącach kościołów /n.p. Wita Stwosza w kościele Mariackim w Krakowie / i nagrobkami n.p. na Wawelu, jest to m a l a r s t w o ścienne i na płótnie, witraże, złotnictwo, a wreszcie m e b l e, artystycznie wykonywane przez zamiłowanych mistrzów. Styl gotycki, panował w tych sztukach od końca XI do początku XVI wieku w Europie, gdy ustępować począł zrodzonemu w XV stuleciu we Włoszech, stylowi Odrodzenia, czyli Renesansu .

R e n e s a n s , nawiązujący znowu do klasycznego stylu rzymskiego, mieszał się zrazu z elementami gotyckimi we Francji / w twórczości architektów Bullant-Tuilerie-, Lescot-Luwr-, Philibert, Delorme / aby ostatecznie zwyciężyć na całej linii w budownictwie, rzeźbie /Jean Goujon, Germain Limon, Ligier Richier/ i malarstwie /Jean Cousin i.i. / . Lecz artyści francuscy potrafili wycisnąć

---

swe piętno na stylu budynków renesansowych we Francji, jak n.p. w zbudowanej przez Lescot za Franciszka I części Luwru paryskiego oraz w licznych królewskich i magnackich zamkach nad Loarą/ Amboise, Blois, Chenonceaux, Azay-le-Rideau, Chambord i.i. oraz Fontainebleau /.

Gdy w XVII stuleciu renesans we wszystkich dziełach sztuki począł blednąć lub ustępować przesadnemu, bombastycznemu b a r o k o w i, Francja poczęła ponownie nadawać ton sztuce europejskiej. Barok występował tu w formie spokojniejszej, bez ornamentacyjnych przeładowań, zaś w architekturze, meblach, strojach, złotnictwie itp. panowały kolejno style: L u d w i k a XIII, charakteryzujący się cięższą niż w okresie Renesansu kwadratową, masywną formą budynków, a także mebli ; L u d w i k a XIV, który nawraca do wzorów klasycznych w budowlach, lecz w urządzeniu wnętrz operuje obfitością ornamentów złotych i miedzianych na meblach, tkaninami złotymi, ciężkimi figurami alegorycznymi itd. Pałac w W e r s a l u jest wzorem stylu Ludwika XIV, zarówno w swej budowie, jak we wszystkich szczegółach wewnętrznych, aż do ubiorów męskich i damskich, króla, dworu, wysokiej szlachty i służby. Naśladują go wszyscy władcy europejscy. Każdy z nich pragnie mieć swój " Wersal " pod taką czy inną nazwą, czy to będzie Austriacki Habsburg, czy król pruski, czy elektor saski, a nawet car, od r. 1700 cesarz, rosyjski w Petersburgu.

Przejściowym stylem był, po śmierci Ludwika XIV t.zw. R é g e n c e, w okresie małoletności Ludwika XV. Charakteryzował się on ciężką masywną budową mebli. S t y l L u d w i k a XV jest podobny do poprzedniego, lecz mniej poważny, formy są lżejsze, linie proste zastąpione zagiętymi, motywy scen na tkaninach zdobiących meble, zaczerpnięte z życia pasterskiego, ujętego sielankowo. Obok wykończonego jeszcze przez Hardouin-M a n s a r d za Ludwika XIV pałacyku Grand T r i a n o n w ogrodach wersalskich, powstaje pałacyk Petit Trianon . Wersal i Trianon to wzory dla Schönbrunnu Habsburgów pod Wiedniem i Sans-Souci w Poczdamie Fryderyka II, które obok setek podobnych pałaców w innych państwach i państewkach, powstają w pierwszej połowie XVIII wieku. S t y l L u d w i k a XVI wprowadza we Francji, a za nią, jak poprzednie, i w całej Europie, naśladownictwo fresków klasycznych według wzorów odkrytych właśnie w Pompei i Herculanum. Meble są obficie inkrustowane i ozdobione bronzami, sceny wiejskie i sentymentalne są treścią obrazów na tkaninach . Pod koniec Ludwika XV i na początku okresu Ludwika XVI, wnętrza stają się lżejsze, jaśniejsze, meble operują często kolorem białym lakierowanego drzewa. Jest to t.zw. styl R o c o c o, który znajduje swój wyraz w dziesiątkach pawilonów i chatek, mających naśladować wiejskie domki, w których dworscy panowie i panie, przebrani za pasterzy lub wieśniaków oddawali się sielance życia wiejskiego, tak jak je sobie wyobrażali .

W m a l a r s t w i e błyszczą w wieku XVII L e N a i n, P o u s s i n, Claude le L o r r a i n e, L e B r u n . Sielskie

---

obrazy W a t t e a u z początku XVIII zyskują sobie zachwyt i licznych naśladowców we wszystkich krajach. W drugiej połowie tego stulecia widzimy świetnych portrecistów: B o u c h e r, N a t t i e r, autora portretu królowej Marii Leszczyńskiej, żony Ludwika XV, / Polaka Kucharskiego, autora portretu Marii Antoniny /, pani Vigée-L e b r u n i i. wreszcie Louis D a v i d'a /1748-1825/, malarza, któremu rządy czasu Wielkiej Rewolucji oddały w ręce dyktaturę w dziedzinie sztuk pięknych. Wywarł on rzeczywiście decydujący wpływ na ich kierunek w tym czasie.

Z inicjatywy Davida, styl Ludwika XVI, wraca do form prostych, poważnych, meble mają kształty kwadratowe lub prostokątne, ozdobione często klasycznymi kolumienkami. Jest to styl D y r e k t o r i a t u, który stanowi przejście do nowego stylu Cesarstwa lub, jak powszechnie nazywać go wkrótce poczęto w świecie, E m p i r e. Rozwinięty pod wpływem Dawida i rozpowszechniony głównie za czasów Napoleona I, początkami swymi tkwi w ostatnich latach Ludwika XVI. Jest to zarówno w architekturze jak w sztuce dekoracyjnej nawrót do klasycyzmu. P a n t e o n, a głównie Kościół Św. M a g d a l e n y / Eglise de la Madeleine / w Paryżu w kształcie prostokątnej świątyni greckiej o wspaniałej kolumnadzie jest klasycznym wzorem tego budownictwa, zwanego też pseudo-klasycznym. Meble przyjmują również formy klasyczne. Wykonane są z drzewa mahoniowego, ozdobione złoconymi bronzami. Architekci P e r c i e r i F o n t a i n e byli najgłośniejszymi twórcami wnętrz empirowych. Rzeźbiarz David d'A n g e r s ozdobił fronton Panteonu i wykonywał rozgłośne medaliony wielkich ludzi. Współcześnie z nim rzeźbili H o u d o n, C a r p e a u x, B a r y e i François R u d e /1784-1855 / twórca płaskorzeźby " Wymarsz " zwanej też " Marsylianką w kamieniu ", na jednej ze ścian Łuku Triumfalnego w Paryżu, oraz wielu równie wspaniałych, pełnych potężnego wyrazu, rzeźb, jak " Przebudzenie się Napoleona ", w Fixin pod Dijon i.i.

Druga połowa wieku XIX i pocz. XX jest w architekturze i sztukach dekoracyjnych okresem naśladownictwa dawnych stylów, ich kombinowania, względnie bezstylowości. Francja nie nadaje tu kierunku. Natomiast m a l a r z e francuscy tworzą nowe szkoły malarskie i dzierżą inicjatywę nowej techniki. Na czele szkoły r e a l i s t y c z n e j stoi C o u r b e t. Mistrzem naturalizmu i współtwórcą szkoły i m p r e s j o n i s t y c z n e j powstałej również we Francji jest M a n e t. Wybitni impresjoniści jak M o n e t, P i s s a r o, G a u g u i n, R e n o i r, C é z a n n e, T o u l o u s e - L a u t r e c rozwijają nową technikę malowania, nowe ujęcia tematów, nowe wartościowanie wpływu światła na barwę malowanych przedmiotów, a nawet na ich kształty pod kątem wrażenia /impresji, stąd " impresjonizm "/ jakie w danym oświetleniu wywołują w oku i psychice artysty.

P u v i s de C h a v a n n e s jest mistrzem nowoczesnej techniki fresków o podniosłych tematach i jasnym, czystym kolorycie. Jego malowidła ścienne widzimy w Panteonie i w Sorbonie paryskiej. Wśród mnogich swoich uczniów, miał Stanisława Wyspiańskiego,

na którego wywarł znaczny wpływ, widoczny nie w kompozycji, lecz w technice malarskiej i kolorycie witrażów genialnego poety i malarza.

W najnowszym malarstwie europejskim ostatniego 25-ciolecia, wśród rozlicznych jego, częstokroć dziwacznych kierunków, malarze francuscy, jak M a t i s s e, V l a m i n c k, P i c a s s o, D e r a i n i.i. wybijają się oryginalnym przedstawieniem tematu, prawdziwie artystycznym wykonaniem, świetnym łączeniem barwy i światła. Dlatego, nawet wśród skrajnych przeciwników modernistycznych szkół malarskich, artyści francuscy cieszą się wyjątkowym uznaniem, a obrazy ich znaczną popularnością w świecie.

W m u z y c e zasłynęli na przełomie XVII i XVIII wieku: Destouches, Mondoville, a zwłaszcza Jean Philippe R a m e a u, w XIX stuleciu: G o u n o d, B i z e t, H a l é v y, M a s s e n e t, D e l i b e s, D é b u s s y, R a v e l, S a i n t-S a ë n s i.i.

4. Technika.

Wykorzystując odkrycia fizyków i chemików, technicy francuscy uruchomili już w pierwszej połowie XIX stulecia przemysł maszynowy. W szczególności Joseph J a c q u a r d / 1752-1834 / wynalazł maszynę tkacką, pierwszą w świecie. We Francji też, równolegle z Anglią, powstawały najszybciej pierwsze linie kolejowe. W owym wieku pary i elektryczności, jak nazywano XIX stulecie, technika francuska postępuje w pierwszym szeregu.

Ferdynand de L e s s e p s przeprowadza, po kilkunastu latach pracy, K a n a ł S u e z k i /1869 r./ o długości 168 km. szerokości - 80 - 135 m. i 11-12 m. głębokości. Dzieło to, skracające o tysiące kilometrów drogę z Europy na Daleki Wschód, wywołało rewolucję w życiu gospodarczym świata. Przeciętnie, 6.000 okrętów rocznie przepływało przez kanał.

Rozbudowuje się nowocześnie drogi, a mosty coraz częściej operują konstrukcją metalową, w której, ku podziwowi całego świata, celuje inż. Gustaw E i f f e l, budowniczy w r. 1889 słynnej wieży swego imienia, na Polu Marsowym w Paryżu. Ta strzelista budowa o 300 metrach wysokości pozostaje w doskonałej harmonii z otoczeniem i stanowi jedną z ciekawości i ozdób Paryża. Sam Paryż ze swymi szerokimi, pełnymi powietrza ulicami i bulwarami, ogrodami, gmachami publicznymi, placami, ozdobionymi pomnikami o wysokiej wartości artystycznej i jedynymi w swej piękności i liczbie perspektywami, stał się niedościgłym wzorem nowoczesnej techniki urbanistycznej. Do jego rozwiązań perspektywicznych, dyspozycji ulic, placów, pomników i wielkich budowli starają się upodobnić liczne, wielkie miasta świata.

W technice w o j e n n e j osiągnęli Francuzi zdecydowanie pierwsze miejsce w XVII wieku, za rządów Ludwika XIV. Marszałek Sebastian V a u b a n /1633-1707/ buduje 33 fortece, które okazują

---

się nie do zdobycia, umacnia około 300 starych. Zarazem jego system zdobywania obcych fortyfikacyj wprowadza przewrót w sztuce wojowania. W krótkich okresach pokoju przyjeżdżają do Francji z całej Europy inżynierowie i wojskowi studiować tę sztukę. Inny pomocnik króla, Michel de L o u v o i s / 1639-1691/ stworzył technikę wielkich t r a n s p o r t ó w wojskowych i organizacji etapów, nowoczesną służbę s a p e r s k ą , udoskonalił rekrutację wojska i jego uzbrojenie / bagnet w piechocie /. Operując takim systemem fortyfikacyj i tak, organizacją wojska, mogła Francja odnosić świetne zwycięstwa nad koalicjami swych przeciwników, tym bardziej, że i technika samego prowadzenia boju została udoskonalona przez dwóch wielkich wodzów: T u r e n n e / Tureniusza / i C o n d é / zwanego u nas Kondeuszem, w okresie gdy był kandydatem na króla polskiego, proponowanym przez Jana Kazimierza na jego następcę/ .

Lazar C a r n o t / 1753-1823/ wielki matematyk był zarówno znakomitym organizatorem czternastu armij republikańskich czasu Wielkiej Rewolucji, jak twórcą techniki i taktyki bojowej, któremu w tej dziedzinie wiele zawdzięczał N a p o l e o n B o n a p a r t e, największy ze znanych ludzkości, geniusz militarny. Piorunujące zwycięstwa Napoleona w ciągu lat dwudziestu, błyskawiczne, jak na owe czasy, przerzucanie armij, operowanie znacznymi masami wojsk, stworzyły nowoczesną technikę prowadzenia wielkich akcyj bojowych setkami tysięcy ludzi i utrwaliły na długie lata opinię o Francuzach, jako największych żołnierzach świata .

Na szczególne wyróżnienie zasługuje praca techniczno-cywilizacyjna Francuzów w k o l o n i a c h. Budowa dróg, mostów, kanałów, miast i osiedli, rozbudowa starych, zakładanie linij kolejowych w najtrudniejszych warunkach w Tunisie , Algerze, Maroku, w Afryce Zachodniej i Równikowej, na Madagaskarze i na Dalekim Wschodzie - muszą budzić najwyższy szacunek . Inicjatywa francuskiej techniki sięgała i do obcych terenów. Kolej z Dżibuti, zbudowana z ciężkim trudem przez Francuzów, biegnie terenem Abisynii na długości przeszło 700 km. do stolicy tego państwa, Addis-Abeba. Jest to jedyna droga żelazna na tych olbrzymich przestrzeniach. Wartość jej, jako łącznika centrum etiopskiego ze światem zewnętrznym i z morzem, jest dla cywilizacji i życia ekonomicznego tej części Afryki, b e z c e n n a.

Wśród pozbawionych niemal kolei obszarów Chin / ogółem 12.000 km. na przestrzeni 4.000.000 km^2/ nader doniosłe znaczenie ma kolej, jaką zbudowali Francuzi z Tonkinu w Indochinach, do centrum chińskiej prowincji Junan .

5. Myśl polityczna i społeczna .

Literatura polityczna francuska była bardzo obfita od XVI stulecia i miała świetnych reprezentantów, jak Jean B o d i n /Bodinus/. Jednak krępowana absolutystycznym systemem rządów królewskich, nie wybijała się ponad współczesny poziom myśli politycznej u innych narodów. Dopiero wiek XVIII jest okresem jej wspaniałego rozkwitu, gdy, nie bacząc na ograniczenie swobody słowa i pióra epoki

"Oświeconego absolutyzmu", rzuca w świat idee wolności człowieka, które tak głębokie miały następstwa. Denis D i d e r o t /1713-1784/ założyciel E n c y k l o p e d i i /1751/ w swych utworach powieściowych i dramatycznych propaguje idee równości człowieka i jego oceny według wartości rozumu i ducha.

François V o l t a i r e /1694-1778/ tragik, historyk /Le Siècle de Louis XIV/ poeta liryczny, autor bajek filozoficznych, jest przede wszystkim f i l o z o f e m r o z u m u i w o l n o ś c i. Walczy o tolerancję religijną, o szacunek dla godności ludzkiej bez względu na stan, o wolność osobistą człowieka. Wpływ jego w Europie był olbrzymi. Lecz jeszcze większe było znaczenie dwóch duchowych twórców Rewolucji francuskiej, którzy ideami swymi przeorali umysły społeczeństw europejskich i najwydatniej przyczynili się do zapanowania w Europie, Zachodniej narazie, ustroju konstytucyjnego. Byli to Rousseau i Montesquieu.

Jan Jakób R o u s s e a u /1712-1778/ zasłynął w całym świecie nie jako autor romantyczno-sentymentalnej powieści "Nowa Heloiza", głośnego skądinąd studium dydaktycznego i pedagogicznego "Emil", pamiętnika "Confessions" i i., lecz swymi pismami politycznymi, a w pierwszej linii swym studium o przyczynach nierówności pomiędzy ludźmi i swym dziełem "Umowa Społeczna" /Contrat Social/.

Rousseau twierdzi, że w pierwotnym społeczeństwie wszyscy ludzie byli równi sobie i wolni. Dla zbiorowego dobra poddali oni swą wolę indywidualną woli zbiorowej, aby ta wola zbiorowa służyła równo wszystkim. Wszyscy bowiem są zarówno poddanymi, jak rządzącymi. Prawa wszystkich są zatem bezwzględnie równe. Wszyscy obywatele decydują zbiorowo o losach swej społeczności. Obowiązuje ich dyscyplina wobec organów władzy, które ją pełnią w ich własnym imieniu, za ich zgodą i z ich wyboru. Tylko w takim stanie rzeczy człowiek dochodzi do pełni rozwoju swych sił i wartości. Ustroje państw, sprzeczne z tymi zasadami, gwałcą prymitywne, przyrodzone prawo człowieka do wolności i swobody osobistej. Uciskają one jedne warstwy ludności dla korzyści innych. Święte prawo równości ludzkiej jest w ten sposób srogo poniewierane, lecz postęp społeczny, wola zbiorowa społeczeństw muszą nasunąć to upośledzenie przeważnej części obywateli. Śmiała to była teza w epoce rządów absolutystycznych i policyjnych, Bastylii i innych więzień stanu, do których wrzucano ludzi bez wyroku, najczęściej na całą resztę życia. Idee Rousseau'a opanowały jak płomień umysły oświeconego, a tak licznego we Francji mieszczaństwa i uciśnionego chłopstwa, przygotowały wrzenie rewolucyjne. W nich czerpią swe źródło hasła Rewolucji "Wolność - Równość - Braterstwo", one też tworzyły ideową podstawę Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z r. 1789. Komplet pism Rousseau wydała też Konwencja, kosztem Skarbu Republiki.

Charles de M o n t e s q u i e u /1689-1755/ w dziele swym o Wielkości i upadku Rzymian, zrywa z dotychczasowym patrzeniem historyków na dzieje narodów pod kątem woli Opatrzności. Stawia on tezę, że każde wydarzenie w dziejach narodów ma swoją realną

przyczynę w odpowiednich faktach. Skutek łączy się logicznie z przyczyną. Tę metodę patrzenia na dzieje, zaczerpniętą z nauk ścisłych, stosuje Monteskiusz po raz pierwszy w dziejopisarstwie. W swych Listach Perskich studiuje on przenikliwie ustroje polityczne państw współczesnych, ich wpływ i skutki na życie społeczeństw. Kapitalnym wreszcie dziełem jego jest studium "O duchu praw" /de l'Esprit des Lois r.1748/, które w światowej historii doktryn politycznych zajmuje pierwsze miejsce wraz z "Contrat Social" Rousseau'a. Rozwija w nim Monteskiusz ciekawą teorię o wpływie k l i m a t u na człowieka i jego charakter oraz na instytucje prawne, jakie tworzy. Lecz najważniejszymi są te uwagi, jakie, na tle studiów ustroju politycznego Anglii, wypowiada na temat ustroju państwowego, który jest zdaniem jego najsłuszniejszym, najsprawiedliwszym i najmądrzejszym.

Czyni to Montesquieu ostrożnie, relacjonując z zachwytem konstytucjonalizm angielski, przy czym swoje własne idee przedstawia jako instytucje już w Anglii istniejące. Opisuje on, jak wszystkie ustawy angielskie mają na celu ochronę swobód politycznych obywateli i jak ta ochrona jest zagwarantowana systemem trzech władz, które się uzupełniają i kontrolują wzajemnie, ale sobie nie podlegają /le pouvoir arrête le pouvoir/. Są to: władza ustawodawcza, władza sądowa i władza wykonawcza. Taki ustrój - to właśnie rozsławiona po świecie koncepcja monteskiuszowska P o d z i a ł u W ł a d z. Mimo pośredniej formy przedstawienia swych idei, jasnym było, że Montesquieu głosi konieczność oddania władzy ustawodawczej Parlamentowi, nieistniejącemu we Francji, a który ma uwzględnić równe prawa wszystkich trzech stanów społecznych. Trybunały powinny wymierzać sprawiedliwość niezależnie od kogokolwiek, zaś królowi byłaby pozostawiona wyłącznie władza wykonawcza. Kontrolowałyby ją: przedstawicielstwo trzech stanów i Trybunały. Teorie Montesquieu, przedstawione jasno i barwnie, choć z mniejszym temperamentem jak Rousseau, dały prawnicza podbudowę wzrastającym w siłę prądom wolnościowym. Przedostały się szybko przez Atlantyk i już w pierwszej Konstytucji parlamentarnej na terenie Ameryki, jaką nadał sobie Stan Virginia w r.1776 znalazły swą wierną realizację. Zasada podziału władz była podstawą zarówno rewolucyjnych Konstytucyj francuskich z r.1791 i wszystkich następnych, jak wszelkich nowoczesnych ustrojów demokratycznych, t.j. monarchii i republik parlamentarnych. Najwierniej zastosowano ją w Stanach Zjednoczonych A.P., gdzie ministrowie odpowiedzialni są przed Prezydentem Stanów, a nie parlamentem. Prezydent zaś jest wybrany przez ludność poza ciałem ustawodawczym. Równowaga władz jest zagwarantowana, gdyż władza wykonawcza nie podlega ustawodawczej, jak to się dzieje w Europie.

Widzimy zatem, że idee francuskich pisarzy politycznych, poprzez wywołane nimi fermenty w społeczeństwach europejskich, doprowadziły do uznania równości wszystkich obywateli i zniesienia przywilejów stanowych, do złamania absolutyzmu monarchicznego i do gruntownej przebudowy ustrojowej państw kultury europejskiej. Za przemianami politycznymi Francji poszła przemiana stosunków

politycznych w Europie z jednym wyjątkiem carskiej Rosji, która dlatego stała się terenem najdalej idącego, bez form przejściowych, gwałtownego przewrotu .

Francja wreszcie jest ojczyzną idei społecznych, które zatoczyły najdalsze kręgi w świecie, przyjmując, już poza jej terenem, formy bardziej skonkretyzowane w postaci socjalizmu .

Ojcami duchowymi s o c j a l i z m u Marksa i innych teoretyków niemieckich byli Francuzi, a na ich czele Hr. de Saint-Simon /1760-1825/, który głosił, że wszyscy ludzie powinni być zrównani w możności wżycia się. Społeczeństwo powinno być zhierarchizowane na zasadzie zdolności i indywidualnej pracy jednostek. Dlatego też własność dziedziczna ma być zniesiona . Państwo ma być właścicielem wszelkich bogactw i środków produkcji, które rozdzielać będzie pomiędzy obywateli, stosownie do ich zdolności i pracowitości. W ten tylko sposób zapanuje sprawiedliwość socjalna. Wyznawcami tej doktryny Saint-Simonizmu, byli liczni uczniowie jej twórcy, jak Blanqui, Enfantin, Leroux, Bazard i.i. Liczne wytoczone im za Karola X i Ludwika Filipa procesy i szykany rozproszyły Saint-Simonistów po Europie i przyczyniły się do skrystalizowania idei socjalistycznej wraz z jej, obcą Saint-Simonowi, doktryną walki klas i materialistycznym pojmowaniem historii narodów .

Obok Saint-Simona działał w pokrewnym ideowo kierunku Charles F o u r i e r / 1772-1837/ oraz wielce uzdolniony publicysta Pierre P r o u d h o n / 1809-1865/, uważany powszechnie za kontynuatora Saint-Simonizmu i współtwórcę nowoczesnego socjalizmu .

W dziedzinie idei e k o n o m i c z n y c h zajęli Francuzi również poczesne miejsce. Już Jean C o l b e r t, /1619-1683/ minister długoletni Ludwika XIV, stworzył w handlu międzynarodowym system, zwany C o l b e r t y z m e m. Polegał on na stwierdzeniu, że wywożenie z kraju surowców doprowadza do jego zubożenia, tak jak przywożenie do niego fabrykatów zagranicznych . Trzeba zatem stworzyć zespół środków ekonomicznych i prawnych, które by działały w kierunku przeciwnym. Polityka celna winna ułatwiać import surowców, zaś okładać cłami towary przemysłowe zagraniczne, natomiast ułatwiać wywóz własnych fabrykatów, wyprodukowanych z własnego lub importowanego surowca. Zależnie zaś od tego czy obcy fabrykat trafia na odpowiednio silną konkurencję przemysłu krajowego, cła mogą być prohibicyjne czyli zapobiegawcze, uniemożliwiające swą wysokością import, lub też wyrównujące szanse konkurencji, czyli ochronne. W sto lat po Colbercie i jego systemie ekonomicznym, naśladowanym szeroko przez rządy licznych państw, działa we Francji inny ekonomista, tym razem teoretyk w o l n e g o h a n d l u, a więc doktryny, zwalczającej Colbertyzm. Był to Jan Baptysta S a y / 1767-1832/, który jako współtwórca szkoły ekonomiczno-liberalnej, cieszył się na kontynencie europejskim tak wysokim autorytetem jak jego współwyznawca ideowy Adam S m i t h w Wielkiej Brytanii .

Wyrazem nowego światopoglądu politycznego, społecznego i

---

prawnego był w dziedzinie prawa cywilnego K o d e k s N a p o l e o - n a, na którym do dnia dzisiejszego wzoruje się większość kodeksów cywilnych i handlowych w świecie .

-:-:-:-:-:-

Daliśmy powyżej przegląd faktów i idei, zwięzły i najogólniejszy. Poza nimi kryją się jeszcze tysiące nazwisk i dzieł ludzkich, ale te, które już przytoczyliśmy, świadczą o wielkości francuskiego geniuszu i jego naczelnej, kierowniczej roli w budowie nowoczesnej kultury świata .

---ooOoo---

Nr. wyd. 84
Polska Y.M.C.A.
1944

Dotychczas zostały wydane następujące zeszyty materiałów Polskiej Y.M.C.A.

---oOo---

Seria I. Obchody i uroczystości

Nr.	Tytuł	
Nr. 1.	11 Listopada	wyczerpane
" 2.	29 Listopada	"
" 3.	Boże Narodzenie	"
" 4.	22 Stycznia	"
" 5.	19 Marca	"
" 6.	3 Maja	"
" 7.	Święto Morza	"
" 8.	6 Sierpnia	"
" 9.	15 Sierpnia	"
" 10.	Polski Wrzesień	"

Seria II. Historia

Nr.	Tytuł	
Nr. 1.	Stosunki polsko-francuskie w toku dziejów	"
" 2.	Polska i Litwa w dziejowym stosunku	"
" 3.	Położenie geograficzne Polski a jej dzieje	"
" 4.	Józef Piłsudski na tle epoki	"
" 5.	Ignacy Jan Paderewski	
" 6.	Zarys historii Francji	
" 7.	Jerzy Williams i jego dzieło	

Seria III. Literatura, muzyka, sztuka.

Nr.	Tytuł	
Nr. 1.	Pięć Pieśni - muz. Z. Dygat, Sł. J. Paczkowski	"
" 2.	Zbiór kolęd - Harm. E. Berger i E. Jodłowski	"
" 3.	Współczesna literatura polska z perspektywy roku 1941 - J. Paczkowski	"
" 4.	Bitwa pod Grunwaldem /wyj. z powieści Krzyżacy - H. Sienkiewicza/	"
" 5.	Zbiór wierszy Cz. I.	
" 6.	Zbiór wierszy Cz. II.	
" 7.	Poezja czysta w poezji polskiej - - Jan Lechoń	
" 8.	Opowiadania - W. Swinarska	

Seria IV. Geografia i zagadnienia gospodarcze.

Nr.	Tytuł	
Nr. 1.	Egipt-Sudan-Abisynia	"
" 2.	Problemy Bliskiego Wschodu	"
" 3.	Rosja Sowiecka	"
" 4.	Japonia-Sjam-Indochiny	"
" 5.	Stany Zjednoczone Ameryki Półn.	"
" 6.	Chiny-Indie Holenderskie	"
" 7.	Budowa Imperium Brytyjskiego	"
" 8.	Czechosłowacja	"
" 9.	Niemcy współczesne	"
" 10.	Francuskie Imperium kolonialne	"
" 11.	Współczesna Francja	

Seria V. Zagadnienia ogólno-moralne

Nr.	Tytuł	
Nr. 1.	Moralność społeczna	
" 2.	Moralność jednostki	

Seria VI. Prawo,ustroje,sprawy społeczne

Nr. 1. [illegible] o kraju naszym

Seria VII. Wiedza praktyczna/technika,handel, [illegible]

Nr. 1. Zapobieganie chorobom w kompaniach pracy - Dr.Aleksander Sandecki — wyczerpane
" 2. Historia rozwoju lotnictwa/Balony/ inż.Mieczysław Rzechuła — "
" 3. Historia rozwoju lotnictwa/Samoloty/ - inż.Mieczysław Rzechuła — "
" 4. Nasz układ planetarny
" 5. Skrócony kurs języka angielskiego - Prof.dr.Gustaw Przychocki
" 6. Historia rozwoju lotnictwa/Silniki/ - inż.Mieczysław Rzechuła
" 7. Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach - Dr.Aleksander Sandecki
" 8. Rewia i Teatr w Świetlicy
" 9. Budownictwo a przyszłość
" 10. Normalizacja w budownictwie
" 11. Skrót "Mojej metody" /język francuski/ - Paul Hardy
" 12. O witaminach - dr.med.J.Jakóbkiewicz
" 13. Krótka gramatyka polska

Seria VIII. Wychowanie fizyczne

Nr. 1. Zabawy i gry dla mężczyzn

Seria IX. Różne

Nr.	1.	z dnia 1 grudnia	1941 r.	"
"	2.	z dnia 1 lutego	1942 r.	"
"	3.	z dnia 10 marca	1942 r.	"
"	4.	z dnia 10 czerwca	1942 r.	"
"	5.	z dnia 20 czerwca	1942 r.	"
"	6.	z dnia 20 lipca	1942 r.	"
"	7.	z dnia 15 sierpnia	1942 r.	"
"	8.	z dnia 15 września	1942 r.	"
"	9.	z dnia 1 grudnia	1942 r.	"
"	10.	z dnia 15 grudnia /23 felietony Wiecha/	1942 r.	"
"	11.	z dnia 20 lipca	1943 r.	
"	12.	z dnia 10 sierpnia	1943 r.	
"	13.	z dnia 1 września	1943 r.	
"	14.	z dnia 20 września	1943 r.	
"	15.	z dnia 10 października	1943 r.	
"	16.	z dnia 1 listopada	1943 r.	
"	17.	z dnia 20 listopada	1943 r.	
"	18.	z dnia 10 grudnia	1943 r.	
"	19.	z dnia 1 stycznia	1944 r.	
"	20.	z dnia 20 stycznia	1944 r.	
"	21.	z dnia 10 lutego	1944 r.	
"	22.	z dnia 1 marca	1944 r.	
"	23.	z dnia 20 marca	1944 r.	
"	24.	z dnia 10 kwietnia	1944 r.	
"	25.	z dnia 1 maja	1944 r.	
"	26.	z dnia 20 maja	1944 r.	
"	27.	z dnia 10 czerwca	1944 r.	

Seria X. Przegląd działalności Polskiej Y.M.C.A.

Nr. 1. za okres do miesiąca lipca 1941 r.

Seria VI. Prawo, ustroje, sprawy społeczne
    Nr. 1. Wyjątki o kraju naszym

Seria VII. Wiedza praktyczna/technika, handel, [illegible]
    Nr. 1. Zapobieganie chorobom w kompaniach pracy - Dr. Aleksander Sandecki — wyczerpane
    " 2. Historia rozwoju lotnictwa/Balony/ inż. Mieczysław Rzechuła — "
    " 3. Historia rozwoju lotnictwa/Samoloty/ - inż. Mieczysław Rzechuła — "
    " 4. Nasz układ planetarny
    " 5. Skrócony kurs języka angielskiego - Prof. dr. Gustaw Przychocki
    " 6. Historia rozwoju lotnictwa/Silniki/ - inż. Mieczysław Rzechuła
    " 7. Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach - Dr. Aleksander Sandecki
    " 8. Rewia i Teatr w Świetlicy
    " 9. Budownictwo a przyszłość
    " 10. Normalizacja w budownictwie
    " 11. Skrót "Mojej metody" /język francuski/ - Paul Hardy
    " 12. O witaminach - dr. med. J. Jakóbkiewicz
    " 13. Krótka gramatyka polska

Seria VIII. Wychowanie fizyczne
    Nr. 1. [illegible]

Seria IX. Różne
    Nr. 1. z [illegible] 41 r. — "
    " 2. z [illegible] 42 r. — "
    " 3. z [illegible] 42 r. — "
    " 4. z [illegible] 43 r. — "
    " 5. z [illegible] 42 r. — "
    " 6. z [illegible] 42 r. — "
    " 7. z [illegible] 42 r. — "
    " 8. z [illegible] 42 r. — "
    " 9. z [illegible] 42 r. — "
    " 10. z [illegible] 42 r. — "
    " 11. z [illegible] 43 r.
    " 12. z [illegible] 43 r.
    " 13. z [illegible] 43 r.
    " 14. z [illegible] 43 r.
    " 15. z [illegible] 43 r.
    " 16. z [illegible] 43 r.
    " 17. z [illegible] 43 r.
    " 18. z [illegible] 43 r.
    " 19. z [illegible] 44 r.
    " 20. z [illegible] 44 r.
    " 21. z [illegible] 44 r.
    " 22. z [illegible] 44 r.
    " 23. z dnia 30 marca 1944 r.
    " 24. z dnia 10 kwietnia 1944 r.
    " 25. z dnia 1 maja 1944 r.
    " 26. z dnia 20 maja 1944 r.
    " 27. z dnia 10 czerwca 1944 r.

Seria X. Przeglada działalności Polskiej Y.M.C.A.
    Nr. 1. za okres do miesiąca lipca 1941 r.

11/6